

ЕФЕКТЪТ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ ПРЕСТЪПНОСТТА – ПОСЛЕДСТВИЯ И РИСКОВЕ

Рада Смедовска-Тонева¹

Резюме: Кризата, провокирана от COVID-19, предизвиква интереса на специалисти от различни области, включително и криминолози. Това е така, защото пандемията засегна един от основните изследователски предмети на криминологичната наука – престъпността. Още в самото начало на кризата става ясно, че тя ще промени коренно обществената и социална организация и това неминуемо ще се отрази върху характера и тенденциите в престъпността. В първите месеци след налагането на локдаун едно от първите на-

блюдения във всички държави е, че нивата на регистрираната престъпност рязко спадат. Пандемията показва, че престъпността е изключително динамично социално явление, способно бързо да се адаптира и възползва от социалните промени. Дали обаче можем да погледнем наистина позитивно на този спад на престъпните деяния и дали не трябва по-скоро да сме с изострено внимание относно обществените последици и рискове?

Ключови думи: COVID-19, ограничителни режими, пандемия, престъпност

Увод

Март 2020 г. светът се сблъсква с пандемията от COVID-19. Неяснотите са много, а несигурността голяма. На този фон една от първите стъпки на повечето държави е въвеждането на ограничителни режими, т.нар. локдаун, с цел максимално да се намали разпространението на вируса и националните здравните системи да се предпазят от претоварване. Това „затваряне“ предизвиква драстични промени в структурната и социална организация на обществото – хората са принудени да стоят по домовете си, затворени са търговските обекти, училищата, културните и спортни центрове. Икономическите последици не закъсняват – показателите рязко се влошават, а безработицата достига високи нива навсякъде. Хората са призовани да спазват социална дистанция и задължителното носене на предпазни маски става част от ежедневието. С цел спазване на ограничителните мерки властите въвеждат различни санкционни механизми – преобладаващата практика е налагането на глоба, чиято стойност варира в различните държави. Въпреки появилите се изследвания, които поставят под въпрос ефективността на този тип политика², позовавайки се на липсата на

¹ Главен асистент, доктор, Институт по философия и социология към БАН, ел. поща: smerada03@gmail.com

² McClelland, A., A. Luscombe (2020). Policing the Pandemic: Counter-mapping Policing Responses to COVID-19 Across Canada. *The Annual Review of Interdisciplinary Justice Research*, Vol. 10, 195–231.

доказателства за спирането на разпространението на вируса, по-голямата част от държавите се изкушават да я въведат в стремежа си да овладеят задаващата се криза³.

Една от основните характеристики на пандемията е, че в почти всички държави основната задача за контрол и спазване на ограничителните мерки е поверена в ръцете на полицията. Една не толкова традиционна роля за нея. В резултат на това тя претърпява редица структурно-организационни промени, които оказват пряко влияние върху дейността ѝ⁴. Наред с трудностите, с които се сблъскват около неяснотата по прилагането на мерките и рисковете от заразяване, полицейските сили са реорганизирани и концентрирани повече в градовете с цел осъществяване на засилен контрол върху спазването на рестрикциите. Така малките населени места остават по-слабо охранявани (например в Италия и Франция, а в Испания в помощ се включват и част от военните сили). Многоликият характер на кризата – едновременно здравна, социална, политическа, икономическа – поставя полицията в особена позиция. Анализи посочват фундаменталната промяна в приоритетите на полицейските органи⁵, защото от институция, чиято основна задача е противодействието на престъпността, се превръща в структура, която трябва да гарантира опазването на обществения ред в името на публичноздравната криза. Подобна ситуация обаче не остава структурата и динамиката на престъпността незасегнати.

Пандемията се отразява върху всички сфери на обществения живот. Тя има своите предимно негативни страни, изразяващи се в загуба на милиони човешки животи, икономически, социални, психологически щети и пр. Опитът да погледнем на нея позитивно ни отвежда към две линии на разсъждение.

От една страна, ограничената мобилност на хората направи така, че временно се намали нивото на замърсяващите агенти в атмосферата. Емисиите на автомобилите и останалите транспортни средства представляват близо една четвърт от цялото количество на въглеродния диоксид, който човечеството генерира. А локдаунът довежда до драстичен спад на този тип замърсяване. По данни на Международната енергийна агенция през 2020 г. средният трафик по пътищата намалява с близо 50%.

От друга, кризата засегна един от основните изследователски предмети на криминологичната наука – престъпността. Още в началото на 2020 г., когато Световната здравна организация обявява пандемията, става ясно, че тя ще промени изцяло начина на живот на хората и че различните рестриктивни мерки ще се отразят на човешкото поведение. И наистина, още в първите месеци след налагането на локдаун едно от първите наблюдения във всички държави е, че нивата на регистрираната престъпност рязко спадат. Пандемията показва, че престъпността е изключително динамично социално явление, способно бързо да се адаптира и възползва от социалните промени. Дали обаче можем да погледнем наистина позитивно на този спад на престъпността? Дали той въздейства положително върху институционалните политики за противодействие на криминалитета? Дали не трябва по-скоро да сме с изострено внимание относно обществените последици и рискове? Това са основните въпроси, върху които разсъждава настоящият текст.

³ Според анализите налагането на глобите се случва по-скоро на произволен принцип, което оказва минимален ефект върху поведението на нарушителите и хората изобщо.

⁴ Maskaly, J., S. Ivkovic, P. Neyroud (2021). Policing the COVID-19 Pandemic: Exploratory Study of the Types of Organizational Changes and Police Activities Across the Globe. *International Criminal Justice Review*, Vol. 31(3), 266–285.

⁵ Yitzhaki, M., M. Elran, C. Padan (2020). COVID-19 Challenges for the Israeli Police. *Institute for National Security Studies* [online] [viewed 07.03.2022]. Available from: <https://www.jstor.org/stable/resrep27816>.

Някои предварителни уточнения и ограничения

Картината и данните, посочени в текста, отразяват първата година и половина след началото на пандемията. Става дума за изследвания, проведени непосредствено след възникването на здравната криза. Към настоящия момент ситуацията вероятно е малко по-различна, защото и управлението на пандемията е на друго ниво – разработването и прилагането на ваксинационните политики променя значително подхода на правителствата и управлението на кризата придобива по-либерален характер.

Статистическите данни, с които се борави, е възможно да не бъдат достатъчно достоверни. Причините за това са няколко.

Първо, в условията на здравната криза полицията почти навсякъде е натоварена с много повече правомощия, отколкото при обикновени обстоятелства. В същото време обаче тя се сблъсква с редица трудности – количественият състав на полицейските структури е сериозно засегнат, страхът от влизане в контакт поради риск от зараза също не трябва да се пренебрегва. Тези фактори, както и промяната и реорганизацията на работата, неминуемо се отразяват и върху статистическите данни за престъпленията. Това означава, че е възможно спадът да се дължи не само на измененията в престъпното поведение вследствие на различните видове ограничения, но и в промените при изпълнението на полицейските функции.

Второ, възможно е нивата на скритата престъпност да се окажат по-високи. В условия на подобна рискова ситуация и несигурност, породена от пандемията, естествено е хората да са по-малко склонни да регистрират престъпления. И обратно, в периодите, в които ситуацията изглежда овладяна и нивата на инфекциите спадат, се предполага, че жертвите на престъпления ще са по-уверени и по-често ще сигнализират на полицейските органи за извършени срещу тях посегателства. Поради тази причина при тълкуването на данните следва да имаме предвид и тези флукутации.

I. Пандемия и престъпност

Причинно-следствената връзка между пандемията и престъпността привлича интереса на множество специалисти. Още през 2020 г. излизат разнообразни изследвания в тази сфера. Повечето от тях достигат до извода за общ спад на нивата на криминалитета, отчитайки различно движение на отделните видове престъпления⁶. Най-осезаемо намаляват престъпленията против собствеността (основно кражби и грабежи), докато по отношение на убийства, нападения, употреба на наркотици, данните не са еднозначни и са силно зависими от строгостта на ограничителните режими и управлението на кризата.

Американските криминолози започват да наблюдават тенденциите в престъпността още през първите месеци на пандемията. Някои от изследванията обхващат по-големите градове и регистрират, че общото ѝ ниво спада с около 35%, като най-видима е разликата при кражбите по домовете⁷. Анализите, проведени на територията на отделни населени места, излизат с подобни заключения. Едно от първите изследвания е в Сан Франциско и

⁶ Stickle, B., M. Felson (2020). Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History. *American Journal of Criminial Justice* [online], 45, 525–536 [viewed 23.04.2022]. Available from: <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09546-0>.

⁷ Abrams, D. S. (2021). COVID and Crime: An Early Empirical Look. *Journal of Public Economics*, 194, 104344; Ashby, M. (2020). Initial Evidence on the Relationship Between the Coronavirus Pandemic and Crime in the United States. *Crime Science*, 9, 6.

Оукланд, характеризиращи се с едни от най-строгите ограничителни режими, където се отчита намаление между 43 и 50%⁸. Ниско ниво се регистрира и при престъпления, свързани с разпространението на наркотици.

В европейските държави картината не е много по-различна. Великобритания бележи общ спад на престъпността почти във всички категории престъпления, с изключение на тези, свързани с употребата и разпространението на наркотици и опазването на обществения ред. Разбираемо, противообществените прояви са свързани с налагането на изключително строгите мерки против разпространението на вируса. Примерът на Великобритания обаче показва, че в контекста на рестриктивните и санкционни политики рискът от прекомерно преследване на по-уязвимите групи чувствително се засилва. В периода април – май 2020 г. нивата на употреба на сила от страна на полицията се покачват с около 13%, въпреки че нивото на престъпността спада. Според експертите това се случва по-често спрямо маргинализирани представители на обществото и чернокожи. При налагането на глобите също се наблюдава известна диспропорция – през първите шест седмици от т.нар. локдаун чернокожите са с 54% повече санкционирани⁹. Защо обаче в този контекст се наблюдава покачване на регистрираните престъпления, свързани с наркотици? Защото полицията спира дадено лице под претекст, че става дума за пандемични ограничения, след което инициира проверка за наркотични вещества. Именно това е и причина да се стигне до заключението, че разширяването на полицейските правомощия вследствие на здравната криза задълбочава проблема с дискриминационното отношение спрямо определени обществени групи.

Данните на Министерството на вътрешните работи на Франция също отчитат общ спад в престъпността – различните видове кражби и грабежи намаляват с около 54 % спрямо 2019 г., убийствата също¹⁰. В Италия определени категории престъпления намаляват драстично. В първите месеци на пандемията кражбите по домовете са с около 67% по-малко от предходната година, както и кражбите на автомобили и мотопеди. Основната причина е в засиленото присъствие на полицейски сили по улиците и концентрирането им в големите населени места. Същото се отнася и за умишлените убийства, опитите за убийства, умишлените телесни повреди и т.н. Освен ограничителните мерки и локдауна Италия се характеризира и с една друга специфика. В този период организираните престъпни групи сякаш намаляват враждебността си една към друга, избягвайки колкото се може повече да привличат вниманието на полицейските структури.

В България, според данните от МВР, като че ли ефектът на пандемията не е толкова осезаем. Подобно на повечето държави, у нас също се регистрира спад на общото ниво на престъпността. Той обаче далеч не е толкова драстичен, колкото в другите страни. Според полицейската статистика на МВР през 2019 г. общият брой на регистрираните престъпления е 89 742, а през 2020 г. – 81 136, или разликата е от около 8600 престъпления, т.е. около 9%. Той се дължи основно на престъпленията против собствеността.

⁸ Shayegh, S., M. Malpede (2020). Staying Home Saves Lives, Really! SSRN [online] [viewed 22.04.2022]. Available from: <https://ssrn.com/abstract=3567394> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3567394>.

⁹ Harris, S., R. Joseph-Salisbury, P. Williams, L. White (2022). Notes on Policing, Racism and the COVID-19 Pandemic in the UK. *Race & Class* [online], 63(3), 92–102 [viewed 07.03.2022]. Available from: <https://doi.org/10.1177/03063968211063436>.

¹⁰ Service statistique ministériel de la sécurité intérieure (SSMSI), Interstats Analyses^o41, SSMSI, paru le 27 janvier 2022. *Interieur.Gouv.Fr* [online] [viewed 07.03.2022]. Available from: <https://www.interieur.gouv.fr/sites/minint/files/medias/documents/2022-01/communiquede-presse-insecurite-et-delinquance-en-2021-une-premiere-photographie.pdf>.

II. Какви са възможните теоретични обяснения?

Преди възникването на пандемията от COVID-19 в международен план съществуват криминологични изследвания, които обясняват промяната и флукуациите в динамиката и структурата на престъпността по време и след определени извънредни събития¹¹. Става дума най-вече за природни катаклизми – например наводнения, земетресения и пр. Анализите се базират на идеите за социалната сплотеност, алтруизма и социалната дезорганизация. Така например се смята, че при бедствия хората биват завладени от алтруистични настроения и поради това са много по-склонни взаимно да си помагат. Нивата на социална кохезия и подкрепа временно се покачват, което от своя страна оказва влияние и върху нивата на престъпността. От криминологична гледна точка тези твърдения търпят известни критики и поставят под съмнение тяхната достоверност. Това е така, защото, от една страна, обикновено при възникването на подобни извънредни и екстремни събития не всички индивиди биват третирани по еднакъв начин и е твърде възможно да настъпят социални неравенства. Освен това в такива моменти и работата на полицията, свързана с регистрирането на престъпления, е затруднена, тъй като усилията ѝ са концентрирани повече в овладяването на съответната извънредна ситуация. С други думи – достоверността на статистиката е поставена под въпрос.

Теорията за социалната дезорганизация се използва, за да илюстрира обратната тенденция – нивата на престъпността се покачват, тъй като социалният и общественят ред са нарушени. При извънредни събития социалното неравенство става още по-забележимо и неравнопоставеността между отделните социални групи изпъква. Вследствие на това социалната сплотеност губи своята сила, а институционалните системи се оказват неспособни да контролират антисоциалните поведения.

В контекста на пандемията от 2020 г. няма съмнение, че основната причина за намаляването нивата на престъпността са въведените ограничителни режими. Много са разработките в тази посока, които по недвусмислен начин доказват тази зависимост.¹² Базирайки се на различни криминологични теории, още в самото начало на здравната криза изследователите предначертават възможните начини, по които биха могли да еволюират престъпните тенденции. В основата на техните анализи заляга теорията за рутинните действия, разработена от М. Фелсън през 1979 г. Тя възниква, защото социологическите и криминологическите виждания се оказват неспособни да обяснят покачването нивата на престъпност през 50-те и 60-те години на миналия век в САЩ. Според нея, за да възникне престъпление, са нужни цел, мотивиран извършител и липса на способен „пазител“, който да попречи на това да се случи.

Някои криминологични изследвания се позовават на теорията за рационалния избор на Бейкър с цел да обяснят спада на нивата на престъпните деяния срещу собствеността. Според тях извършването на престъпление крие повече рискове, отколкото икономически предимства. Водещ аргумент е и наличието на много повече контрол от страна на правоохранителните институции, натоварени със задачата да следят за спазването на ограничителните мерки, т.е. прибягването до престъпление е съпътствано от значителни рискове¹³.

¹¹ Hodgkinson, T., M. A. Andresen (2020). Show Me a Man or a Woman Alone and I'll Show You a Saint: Changes in the Frequency of Criminal Incidents During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Criminal Justice* [online], Vol. 69, July/August [viewed 07.03.2022]. Available from: <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101706>.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

Без съмнение, в контекста на пандемията, определящият фактор за по-занижените престъпни нива са настъпилите промени в мобилността на хората. Рестрикциите на социалните и икономически дейности намалява в значителна степен възникването на възможности за извършването на криминални действия. Хората променят начина си на живот – принудени са да стоят по домовете си, социалните контакти са сведени до минимум. Поради това и предположенията за това как ще се отрази ограниченото свободно движение върху престъпността не закъсняват. Практиката го потвърждава – различните категории престъпления се повлияват по различен начин според територията и времевия период¹⁴. Продължителното стоене вкъщи, затворените търговски обекти намаляват нивата на кражбите и грабежите. Липсата на възможности за пътуване и използване на обществен транспорт предизвиква спад на престъпленията, свързани с тях. И обратно – времето вкъщи засилва домашното насилие, защото потенциалните извършители на престъпления и техните жертви прекарват много повече време заедно. Всички преминават в онлайн пространството с различни цели (работа, обучение, търговия, развлечения), което автоматично увеличава броя на компютърните измами.

Опитът на България затвърждава твърдението, че строгостта на мерките има пряко отношение към характеристиките и динамиката на престъпността. Българските власти следват един от най-либералните начини на управление на кризата. Абсолютно „затваряне“ на държавата, подобно на много други страни, у нас не се случва. Вероятно поради тази причина и спадът на общото ниво на престъпността не е толкова осезаем. След разхлабването на ограничителните мерки в повечето държави се наблюдава връщане на нивата отпреди пандемията, а в някои дори се наблюдава завишение в сравнение с предишните години (например Франция)¹⁵, т.е. ефектът на пандемията има по-скоро временен характер.

В този контекст възниква въпросът дали наистина можем да погледнем позитивно на тази криза и нейните последици по отношение на престъпността.

III. Парадоксалният ефект на пандемията върху престъпността

Още от самото начало на здравната криза изследванията алармират, че за сметка на някои категории престъпления други ще бележат ръст. За съжаление, прогнозите се сбъдват и въпросът е как да интерпретираме тази ситуация и нейния ефект по отношение на общите тенденции на престъпността. Отговорът е по-скоро негативен и причините за това са две. Първо, общият спад на престъпността е неизменно свързан с ограничителните режими, което автоматично го превръща във временен и тясно свързан с времевите рамки на введените рестриктивни мерки. Второ, намаляването на общите престъпни деяния се осъществява за сметка на покачването на броя на други категории престъпления – домашно насилие, организирана престъпност и пр., които всъщност крият много по-сериозни и дългосрочни рискове за обществото.

Престъпленията, свързани с домашно насилие, се повишават навсякъде. От началото на пандемията във Франция този тип деяния се увеличават с 30%, а през 2021 г. дори подминават нивата отпреди пандемичните времена¹⁶. Във Великобритания още през първите три месеца на пандемията, по време на първия локдаун, домашното насилие се увеличава

¹⁴ Halford, E., A. Dixon, G. Farrell, N. Malleon, N. Tilley (2020). Crime and Coronavirus: Social Distancing, Lockdown and the Mobility Elasticity of Crime. *Crime Science*, 9, 11.

¹⁵ Service statistique ministériel de la sécurité intérieure (SSMSI), Interstats Analyses⁴¹, SSMSI. *Interieur. Gouv.Fr* [online] [viewed 07.03.2022]. Available from: <https://www.interieur.gouv.fr/sites/minint/files/medias/documents/2022-01/communique-de-presse-insecurite-et-delinquance-en-2021-une-premiere-photographie.pdf>.

¹⁶ Ibid.

с 33%. В този смисъл бихме могли да кажем, че пандемията има парадоксален ефект. Призивът, използван от държавите – *Stay-at-home saves lives*, се оказва опасен именно от гледна точка на престъпните деяния, свързани с домашното насилие. В много от европейските страни още през първите месеци се наблюдава увеличение на насилието срещу жени и деца, покачват се нивата на убийствата на жени. Затова по време на COVID-19 кризата, но и не само, следва да се мисли критично относно идеализирането на дома като сигурна и безопасна среда. Когато измерваме нанесените щети, не трябва да вземаме предвид само човешкия живот. Домашното насилие е от скъпоструващите на държавата категории престъпления. То изисква провеждането на сериозна социална политика наред с развиването на програми за психологическа подкрепа и пр. А по-тежките престъпления (например убийствата) изискват изключително сериозен институционален ресурс. С други думи, в общ план се наблюдава спад на престъпността, но за сметка на престъпни деяния, които ощетяват значително по-високо и в по-дългосрочен план и оказват много по-голямо влияние върху общественото и институционално развитие.

Друг пример в тази посока е свързан с организираната престъпност. Тя винаги е проявявала забележителна способност бързо да се адаптира към политическите, институционалните, социални и икономически условия. Умее умело да заобикаля законодателни промени, които се приемат с цел да атакуват нейните интереси, и в същото време търси нови възможности за извличане на икономически облаги. Още в началото пандемията повдига въпроса за ефекта, директен или индиректен, който тя може да има върху криминалните стратегии, както и дали не отваря възможности за разгръщането на нови сценарии от страна на организираната престъпност. Международни организации (например Global Initiative against Organized Crime; Europol) сигнализират и анализират начините, по които тя се адаптира към кризисната ситуация, както и как еволюира. В Италия например е институционализирано специално звено за постоянен мониторинг на рисковете от инфилтриране на организираната престъпност в икономическия живот на страната вследствие на здравната криза.

По последни данни на Службата на ООН по наркотиците и престъпността от 2020 г. – пандемията от COVID-19 оказва огромно влияние върху организираната престъпност¹⁷: а) бизнесите, които са най-пострадали от т.нар. локдаун, изправени пред финансови трудности, са много уязвими и могат да се окажат задлъжнели в лицето на организираните престъпни групи; б) засиленото търсене в ключовите сектори (например здравеопазване – на медицински продукти) около пандемията и слабото предлагане отварят врати за нови пазари; в) правителствата отделят огромни средства за възстановяване на икономиките, ЕС също осигурява фонд за подпомагане на държавите членки. Опитът от предишни кризи показва, че организираните престъпни групи ще се насочат именно към тези фондове и публични средства; г) пандемията показва на места слабости в държавното управление и в това, че не успява да оказва помощ на по-бедните територии – организираната престъпност се възползва от това и го употребява за правене на пропаганда и осъществяване на контрол върху определени територии.

Някои от по-силно изразените негативни ефекти на пандемията също ще окажат влияние върху престъпните тенденции. Първият е свързан с рязкото увеличение на безработицата. Кризата принуждава голяма част от младото население да реструктурира социалния си и професионален живот. Затварянето на бизнеси създава несигурност за голяма част от

¹⁷ The Impact of COVID-19 on Organized Crime (2020). *United Nations Office on Drugs and Crime* [online] [viewed 07.03.2022]. Available from: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/RB_COVID_organized_crime_july13_web.pdf.

хората, в това число и младите, които не знаят дали ще си запазят работните места. В някои страни от Западна Европа безработицата сред младите достига много високи нива¹⁸. Рязкото влошаване на икономическата обстановка, предизвикано от пандемията от COVID-19, се очаква да има сходни икономически и социални последици като кризата през 2009–2010 г. В този контекст може да се очаква и нарастване на риска от нов пик в престъпността.¹⁹

Вторият засяга практическото затваряне на образователните институции в по-голямата част от държавите, включително и в България. Въвеждането на т.нар. обучение в електронна среда, макар и на пръв поглед да изглежда позитивна стъпка, е съществен рисков фактор. Въпреки че е мярка, която ограничава разпространението на вируса и опазва здравето на децата, в дългосрочен план тепърва ще се оценяват щетите, които е нанесло в психологически, социален и образователен аспект. Психологическият е само един от елементите. Съществуват изследвания, според които един от негативните ефекти на дистанционното обучение е стресът и депресивните настроения сред децата и младежите²⁰. Притеснителен пример е фактът, че когато в България, като част от стратегията за овладяване на епидемията през есента на 2021 г., властите предоставят избор между присъствено и дистанционно обучение, големите класове (единадесети – дванадесети) избират онлайн средата. От друга страна, социално-икономическите различия създават неравенство и не всички имат равен достъп до образование поради липса на технически устройства и достъп до интернет. Това създава рискове в дългосрочен план, защото тази част от населението ще има по-малко шансове за достъп до академично развитие. Към това трябва да се добави неувереността и несигурността в стратегиите на правителството за справяне със здравната криза. Противоречивите послания от страна на правителствени органи създава недоверие в институциите, което до голяма степен компрометиращо спазването на предприетите от страна на държавата ограничителни мерки.

На фона на тези разсъждения може да се каже, че пандемията отново прави актуална теорията за аномията на Дюркхайм²¹ (Durkheim, 1952). Тя до голяма степен е в състояние да подсказва ефекта на промените в социалния ред върху нивата на престъпността. Аномията като онова чувство на фрустрация, при което индивидът е неспособен да отговори на ценностите и нормите в обществото. Липсата на утвърдени и здраво скрепени обществени норми поражда идеята да се постъпва девиантно в търсене на по-устойчива среда. В този контекст повишаването на престъпността в по-дългосрочен план ще се окаже неизбежно.

Заклучение

Несъзнателно чрез ограничителните мерки властите предизвикват спад на общите нива на престъпността. На пръв поглед това изглежда позитивен ефект на пандемията върху нейната динамика. Оказва се обаче, че спадът се дължи на намаляването на нивата на определени категории престъпни деяния, като в същото време други видове престъпления, създаващи рискове в по-дългосрочен план по отношение на общественото развитие, увели-

¹⁸ Marsh, S. (2021). Closed Doors and Lives in Limbo: Young Britons Face Covid Jobs Crisis. *The Guardian* [online] [viewed 15.04.2022]. Available from: <https://www.theguardian.com/business/2021/feb/04/closed-doors-lives-limbo-young-britons-face-covid-jobs-crisis>.

¹⁹ Русев, А., А. Герганов, Т. Безлов (2020). *Тенденции на престъпността в България 2010–2020*. София: Център за изследване на демокрацията.

²⁰ Въздействие на пандемията COVID-19 върху предучилищното и училищното образование. Анализ на дълбочинни интервюта и изследване на отделни случаи. *Unicef.org* [онлайн] [прегледан на 07.03.2022]. Достъпен на: <https://www.unicef.org/bulgaria/media/8946/file>.

²¹ Вж. Дюркем, Е. (1999). *Самоубийството*. София: Дженифър Хикс.

чават своите стойности. Обществото и държавата ще трябва да платят висока цена за това. И тогава изниква въпросът как да гледаме на този спад? Дали не трябва да сме запознати с детайлната картина на престъпността, преди да му се зарадваме. Още повече, че той е временен и се дължи единствено и само на въведените извънредни положения и рестриктивни режими по повод пандемията. В момента, в който мерките се отпускат, практиката показва, че престъпността отново бележи ръст, като на места това се случва с по-големи темпове отпреди здравната криза. И ако все пак се опитваме да потърсим позитивния ефект на пандемията, той би могъл да се насочи в посока на това дали институциите са способни да се възползват от него. Нивата на престъпността спадат, но различно, в зависимост от категориите престъпления, територията и времевия период. И важният въпрос за криминологията в това отношение е – какви са поуците и как може да се използва този спад на престъпността и в бъдеще. Промените в характера и нивата на престъпността вследствие на COVID кризата ще бъде отгук нататък доказателствена основа на много теории, които ще изследват етиологията на престъпното поведение. Някои изследвания наричат пандемията „естествено появил се експеримент“⁴²², който ще подпомогне в голяма степен напредъка относно знанието за престъпното и човешкото поведение, както никога до този момент не е правило никое друго събитие. И сега повече от всякога трябва да се правят сравнения, като се вземат предвид различните ограничителни режими, тяхната продължителност, територията, върху която са наложени. Криминологичните изследвания следва да отчитат данните преди, по време и след пълни или частични затваряния. Формулирайки своята наказателна политика, държавата не следва да разглежда престъпността като статично явление. Тя трябва да отчита различните обществени, социални, икономически и други тенденции с цел да прогнозира техния ефект в краткосрочен и средносрочен план. Пандемията предоставя прекрасна възможност за това. Недостатъчно ще е обаче да се изследват само въпросите: защо, къде и до какви нива е спаднало нивото на престъпността. Изключително важно е това знание да се използва и с оглед на превенцията на престъпността в момента, когато светът започна да се връща към нормалното си функциониране.

Библиография

- Дюркем, Е. (1999). *Самоубийството*. София: Дженифър Хикс.
- Русев, А., А. Герганов, Т. Безлов (2020). *Тенденции на престъпността в България 2010–2020*. София: Център за изследване на демокрацията.
- Marsh, S. (2021). Closed Doors and Lives in Limbo: Young Britons Face Covid Jobs Crisis. *The Guardian* [online] [viewed 15.04.2022]. Available from: <https://www.theguardian.com/business/2021/feb/04/closed-doors-lives-limbo-young-britons-face-covid-jobs-crisis>
- Maskaly, J., S. Ivkovic, P. Neyroud (2021). Policing the COVID-19 Pandemic: Exploratory Study of the Types of Organizational Changes and Police Activities Across the Globe. *International Criminal Justice Review*, Vol. 31(3), 266–285.
- McClelland, A., A. Luscombe (2020). Policing the Pandemic: Counter-mapping Policing Responses to COVID-19 Across Canada. *The Annual Review of Interdisciplinary Justice Research*, Vol. 10.

²² Stickle, B., M. Felson (2020). Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History. *American Journal of Criminial Justice* [online], 45, 525–536 [viewed 23.04.2022]. Available from: <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09546-0>.

Shayegh, S., M. Malpede (2020). Staying Home Saves Lives, Really! *SSRN* [online] [viewed 22.04.2022]. Available from: <https://ssrn.com/abstract=3567394> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3567394>.

Stickle, B., M. Felson (2020). Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History. *American Journal of Criminial Justice* [online], 45, 525–536 [viewed 23.04.2022] Available from: <https://doi.org/10.1007/s12103-020-09546-0>.

Yitzhaki, M., M. Elran, C. Padan. Covid-19 Challenges for the Israeli Police. *Institute for National Security Studies* [online] [viewed 07.03.2022]. Available from: <https://www.jstor.org/stable/resrep27816>.

THE COVID-19 PANDEMIC AND ITS EFFECTS ON CRIME – CONSEQUENCES AND RISKS

Rada Smedovska-Toneva²³

Abstract: The health crisis, due to the COVID-19 attracts the attention of different kinds of experts, including criminologists. This is because the pandemic has affected one of the main research topics of the criminology – the criminality. In the very beginning of the crisis it has turned out that it would radically change the public and social organization which would inevitably influence the criminal tendencies. A few months after the lockdown in most of the countries one of the

main research observation is that crime rates have decreased markedly. The pandemic has shown crime is an extremely dynamic social phenomenon capable to adapt quickly to the social changes. However, could we perceive positively this crime drop or should we regard it with sharp attention and have in mind the eventual social consequences and risks?

Keywords: COVID-19, crime rates, lockdown, pandemic

²³ Doctor of Sociology, Assist. Prof. in the Institute of Philosophy and Sociology at the Bulgarian Academy of Sciences, e-mail: smerada03@gmail.com